

פרופ' שלום רוזנברג

דרשת הפורים של מרן הראי"ה קוק זצ"ל

שורות אלו הן נסיון להבין את דרשת הפורים של מרן הראי"ה קוק זצ"ל ("עולת ראי"ה" ח"א עמ' תלז-תלט). הטקסט שלפנינו כתוב בראשי פרקים, ולמרות הערותיו של הרב צבייהודה קוק זצ"ל החושף רבים ממקורותיו של הרב ("עולת ראי"ה" ח"ב ס' נא, עמ' תפב) קשה הוא להבנה, ונשאר עבורנו כחידה. איני מתיימר ששורות אלו מהוות פיענוח שלם של הדרשה. אך מקווה אני שהן תקדמנה את הבנתנו אותה.

לכאורה, בנוייה הדרשה כמעין "קידוש של פורים". הדרשה מתחילה עם נושא, אך מייד, מונח או מושג כלשהם המוזכרים בנושא, מוציאנו מהתחום שאנו מצויים בו, ומובילנו אל תחום חדש. לפנינו שורה של אסוסיאציות חופשיות, כשאנו מדלגים מתחום לתחום. אולם, הדרשה בנוייה מעשה אמן, ולמרות חופש בבניית השרשרת, הרי בכל אחד מהתחומים המתחדשים אנו פוגשים שוב ושוב את המוטיב ההגותי המרכזי.

זאת ועוד: הטקסט שלפנינו הוא, לדעתי, נסיון מאלף לבנות דרשה של פורים בנוסח הדרשות הפורימיות הקלאסיות, אלא שאין היא מבוססת על תורת הנגלה אלא על תורת הנסתר. ואכן, הומור ורצינות משמשים בדרשה, בערבוביא. אך מתחת למעטה הקליל, מסתתרת תורת הראי"ה על הנסתר, החבוי בפנימיות נפשו של כל אדם, והטוב, שבכל מציאות. מציאות פנימית זאת באה לידי גילוי במצוות "חייב אדם לבסומי" שבחג הפורים.

אביא להלן את הדרשה כשהיא משובצת בהסברי. הטקסט המקורי מודגש:

מגילה. סתם מגילה היא מגילת אסתר. מחצדי חקלא נקראים בעלי הסוד, ושורש הנסתרות לדי אלהינו הוא י"ה, ע"כ מגילה אותיות מגל י"ה, מגל הנצרך למחצד חקלא, של ההסתר דהסת"ר אסת"ר, שמכאן אסתר מהי"ת, ובשתי ההסתרות א"ה

כחייב כלולים בהן. וגמל, אעלך גם עלה, סימן טהרה הפנימי, שחזרתו לטהרה תלוי בעליית כל הירודים, שהוא למעלה מחזיר, העתיד להחזיר לטהרתו מצד עצמו לבדו, מצד סימן טהרה החיצוני שבו, גמל י"ה, ומתקנת בזה הלגימה, דעת קרה, בחנפי לעגי מעוג, בשביל לגימה נפלו, סימן אחד דטהרה הנבלע בטומאה, העלאת גדה בלא הפרסת פרסה, ובלועי קרח יעלו, מוריד שאול ויעל, ע"י אכילה דקדושה, שפורים הוא לעומת יוה"כ שאין בו אכילה ושתיה, מרובה דוקא באכילה ושתיה, והשתיה יש בה מעין ריח ביסוס, והריחו ביראת ה', מוריד שאול, שאול, ואסתר מדבית שאול קא אתיא, אך את דמכס לנפשותיכם אדרש, למעט כשאול שחטל על אנג, משום שהצין בו שורש הניצוץ המוסתר הרבה, שהסתכל ממקום גבוה למקום נמוך עליו, וירוס מאנג מלכו, שקיבל מלכותו על הגג, שדיבר עמו שמואל שם, ועשית מעקה לגגך, חסר כ"ה, דברכת ישראל כ"ה תברכו, ומעקה עם כ"ה עמלק, שמתברר לקדושה ע"י המחיה, ובסה תוכל להיות נפילה, וההבטחה היא בנבואת משה, שנתנבא ג"כ בזה הדבר, פה עמד עמדי, ולא נופל כבלעם, מקור הקללה, שציח קללות מיעטו את הקי של עמלק ממנו, והעמידוהו על ב', ותבלע לגסר במים, דהיינו מיא דבליעי, וישראל עושה מעמלק מעקה לכ"ה, ג' ברכות הכללות בכ"ב אותיות דבי"ב, ונעשה הכל שומר לפרי, ע"כ אין פחד מכל פגע, שחו ושכח חדים, שכרה, במעלה עליונה, כ"ז שקיו דאילנא מלגאו, שנותן כח לשר, תיק דמהלך עץ החיים תיק שנה, ס"ת דראש בטן גויה, מה שיעשה הזמן, בחינת שנה, לא יעשה השכל, וגבר הפך שורש הגבורה מתמתק בסופו ע"י כח הפנימי, אור ד' דפנימיות רביג גי' כ"ז, כל הקומה כולה, עושה שלום ובורא את הכל דקרינן מהא דכתיב רע לישנא מעליא, ובי סתר דהסתר אסתיר אלף ש"ך, ש"ך ניצוץ דנבחות מתמתקן באלף, הקטן יהיה לאלף.

סתם מגילה היא מגילת אסתר, כך מתחילה המשנה במסכת מגילה (א, א) בה היא נקראת מגילה סתם (מגילה נקראת). ולא מגילת אסתר. מחצדי חקלא נקראים בעלי הסוד, ושורש הנסתרות לד' אלקינו הוא י"ה, על כן מגילה אותיות מגל י"ה, מגל הנצרך למחצד חקלא, לקצור את השדה.

חכמי הסוד נקראים פעמים מספר בזה קוצרי השדה. המקום הבולט ביותר מצוי בזה החדש (מדרש רות) על הפסוק 'אלכה נא השדה' זהו חקל תופחין קדישין... הוא שדה אשר ברכו ה', והוא שדה של תפוחים קדישין... חלקת השדה וגו', חולקא דהאי שדה דצדיקיא, ותמן אולת, ואעלת בחולקא חדא, ואוליפת אורחיה, וידעת ביה מאינן קוצרים. ומאן נינהו. תלמידי חכמים, מחצדי חקלא איקרין.

הראי"ה מאפיין את ה'מחצדי חקלא' בפירושו ל'אהבה רבה': "מחצדי חקלא הבאים בסוד ה', ת"ח האמיתיים המרבים שלום בעולם" ("עולת ראי"ה", עמ' רמא). שלום זה מתרבה, כי תלמידי חכמים אלה "מוציאים מן הכח אל הפועל את אור הקודש הגנוז בכל אישי האומה".

המגל מסמל את קצירת שדה הסודות של ההסתר דהסת"ר אסתיר, הסודות הנרמזים בשדה הסודות, שמכאן אסתר מן התורה, (חולין קמ, ע"א) ובשתי ההסתרות אי"ה כח"ב כלולים בהן.

לפי חז"ל, המקור לאסתר בתורה הוא "ואנכי הסתר אסתיר" (חולין קיט). בעקבות הראי"ה, עלינו לנתח שתי מילים אלו לשני רבדים:

ה ס ת ר

א ס ת י ר

הרובד האחד כולל בתוכו את הסתר הכפול, אליו נחזור להלן. הרובד השני - את האותיות אי"ה, המתאימות לאותיות כח"ב, לפי הסימליות הקבלית הנפוצה:

א = כ ת ר

י = ח כ מ ה

ה = ב י נ ה

וגמל, (דברים יד ז) "אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל". הגמל 'מעלה גרה, והעלאת הגרה, מציינת גם את העלאת הירודים, לקיים את הפסוק (בראשית מו, ד): 'אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה'. כפי שהעיר הרצי"ה, ברקע הדברים מהדהדים דברי התלמוד (ברכות נו, ע"ב): "הרואה גמל בחלום - מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה. אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי קרא "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" רב נחמן בר יצחק אמר מהכא: "גם ה' העביר חטאתך לא תמות". פרשנות החלום על הגמל, נקבע ללא ספק בהשפעת דרשת הצלילים: "גמל - גם עלה".

סימן הטהרה של הגמל, הוא סימן טהרה הפנימי, שחזירתו לטהרה תלויה בעליית כל הירודים כלומר יחד עם שאר הטמאים מסוגו: "ואת הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו" (דברים יד, ז). מדרגתם הוא מצב שהוא למעלה מחזיר, העתיד להחזר לטהרתו מצד עצמו לבדו, מצד סימן טהרה חיצוני שבו. ואמנם החזיר עומד ברשימה השנייה לבדו: "ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם" (שם). החזיר מסמל את הצביעות, את סימן הטהרה החיצוני שאיננו מתלווה בטהרה פנימית. זאת למדנו מהדברים הקלאסיים של המדרש (בראשית רבה סה, א): "כי מפריס פרסה

הוא' אסף אמר: "יכרסמנה חזיר מיער" למה הוא מושלה בחזיר? אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור, כך מלכות הזאת הרשעה גוזלת וחומסת נראית כאילו מצעת את הבימה כך עשו...". החזיר המייצג את עשו הוא אדום, מסמל את הצביעות. לעומתו מסמל הגמל את הטהרה הפנימית העמוקה והנסתרת המכוסה בשכבה עבה של טומאה.

סמליות דומה מצאנו אצל רבי צדוק הכהן מלובלין ב'קומץ המנחה' (חלק ב, סב): "כי עשו הי' הנגלה טוב כמשאז"ל על "כי ציד בפיו" וכמ"ש בפ' ב"מ (ל"ג): תקנו שווקים ומרחצאות רק שהוא לענג עצמן ע"ש והיינו אחד בפה ואחד בלב... שהוא הפסולת מרחם... מצד ההריון והנעלם אבל נגלהו הי' נראה קדוש מרחם וכמ"ש "פושט טלפיו כחזיר" וכו' שהרגל מורה על המעשה... שהוא רצה לגנוב דעת גם בשלימות הפנימיות... שגם מעשה הנראה טוב שלו הי' רק להנאת עצמו".

ב'דברי סופרים', ליקוטי אמרים טז, כותב ר' צדוק: "כל שורש עשו פושט טלפיים, וידוע מ"ש בויקרא רבה דד' מינים: גמל, שפן, ארנבת וחזיר נגד ד' מלכיות, והחזיר נגד עשו דפושט טלפיים במעשה אבל הפנימיות כולו רע והוא גרה לא יגר לשון עתיד, כי הפנימיות אינו מתגלה אלא לעתיד כאשר השם יתברך יגלהו כמ"ש "איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו", דהאדם אשר יראה לעינים איננו מכיר בו עד שהשם יתברך מגלה מצפוני לבו לעין כל. אבל ג' מלכיות הראשונות מעלי גרה... חוץ מאדום דכתיב "ולא יהיה שריד לבית עשו" כי אין קילוס עולה מהם כלל כי שורשם ברע הגמור... כי שורש עשו הוא יודע ריבונו ומתכוין למרוד בו, משא"כ הם מגדלים צדיקים כשמכירים שזה צדיק ושהשם יתברך רוצה בו, וטומאתם הוא בטלפיים היינו במעשה... ועמלק הוא תכלית פשיטת הטלפיים שאינו כפוף גם כן תחת שום כח כלל, אבל מכ"מ אינו כופף כחותיו להשם יתברך כי הוא הדעת דרע, וידוע דדעת הוא המחבר חכמה ובינה חכמה הוא מה שלמד מזולת או מושכלות ראשונות, וחכמת ישראל הוא מה שמקבלים מהש"י, ובינה הוא מה שמתבונן מעצמו ודעת דקדושה הוא רוח הקודש כדפירש"י [פר' תשא] היינו שמחבר בינתו עם חכמתו של השם יתברך ויודע ומכיר שהכל מהשם יתברך וזהו רוח הקודש".

החזיר מסמל את שמירת המעטה הטוב החיצוני. לעומת זאת האפשרות לחשוף בתוך הרע את הפנימיות שעדיין לא הושחתה, מסומלת בגמל: המגילה מביאה אותנו אל גמל י"ה. ומתקנת בזה הלגימה, דעת קרח, "בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו" (תהלים לה, טז), דעת קרח. פסוק זה קשור כפירושו של רש"י, עם השרים והעבדים שהחניפו לשאול המלך, עם "חניפות של ליצנות אכילה ושתייה, שמחניפין לשאול בשביל שיאכילם וישקם חורקים עלי שיניהם, מעוג לשון אכילה". עדת קרח בשביל לגימה נפלו, כדברי ריש לקיש

(סנהדרין נב, ע"ב): "ומאי בנפשותם שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם כדריש לקיש דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב 'בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו?' בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה, חרק עליהן שר של גיהנם שניו". פירושו של רש"י במקום זה מחזירנו אל מה שלמדנו מדבריו בתהלים: "בחנפי לעגי מעוג" - בשביל חנופת של לגימות מעוג שהאכילם והשקם קרח לעדתו, ונתחברו עמו "חרק עלי שנימו".

קרח מסמל סימן אחד דטהרה הנבלע בטומאה, העלאת גרה בלא הפרסת פרסה, ובלועי קרח יעלו, מוריד שאול ויעל, על ידי אכילה דקדושה. האכילה דקדושה מכפרת על האכילה הבנוייה על העוון. וכבר העיר ר' צדוק (שם), על הסימן השני: "מעלת גרה שהוא שלימות האכילה מורה על הפנימיות". על עלייתם של בלועי קרח לעתיד לבוא קוראים אנו במדרש: (מדרשי תהלים קמז, ג): "בונה ירושלים" וגו' כשם שהקב"ה מלך בהלל וזמירות, כך ירושלים אינה נבנית אלא בהלל וזמירות וכן אתה מוצא בבנין האחרון... 'נדחי ישראל יכנס' ומי הן הנדחין? קרח וכל עדתו שנדחו מפי משה רבינו ע"ה ועכ"פ שנדחה מפני יהושע... עשרת השבטים... דברים אלה מבוססים על דברי רבי אליעזר במשנה בסנהדרין י: "עדת קורח אינה עתידה לעלות, שנאמר (במדבר טז): 'ותכס עליהם הארץ', בעולם הזה. ויאבדו מתוך הקהל, לעולם הבא, דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: עליהם הוא אומר (שמואל א ב) 'ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל'".

הראי"ה קובע: והשתיה יש בה מעין ריח ביסום, והריחו ביראת ד'. כדברי רבי צדוק (ריסי לילה, נג) "זוה טעם חייב לבסומי עד דלא ידע... ונקרא ביסום ולא שכרות דע"י שכרות כל שלחנות מלא קיא צואה כהתעות שיכור בקיא. אבל ביסום אדרבא משמעו ריחו טוב ובושם וחמרא וריחני פקחין (עשוני פקח, יומא עו): לא כשיכור שהוא כשוטה לכל דבר. ואף דלא ידע בין כו' מ"מ הדעת הוא בהעלם".

השאל והגיהנם מובילים שוב באסוסיאציה אל שאול המלך: מוריד שאול - שאול: ואסתר מדבית שאול קא אתיא, על פי הדברים שאמרה אסתר (מגילה טז ע"א): "ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, 'ויאמר' 'ויאמר' למה לוי אמר רבי אבהו בתחילה על ידי תורגמן כיון דאמרה ליה מדבית שאול קאתינא, מיד 'ויאמר לאסתר המלכה'".

אך את דמכם לנפשותיכם אדרש, למעט שאול: בבראשית רבה (לד, יג): "אך" להביא את החונק עצמו יכול כשאול? תלמוד לומר: 'אך'. יכול כחנניה מישאל ועזריה? תלמוד לומר 'אך'. למעט שאול, שחמל על אגג, משום שהציץ בו שורש הניצוץ המוסתר הרבה, שהסתכל ממקום גבוה למקום נמוך וירם מאגג מלכו (במדבר כד, ז). שקיבל מלכותו על הגג, שדיבר עמו שמואל שם (שמואל

א. ט. כו-ר"א). ההסתכלות ממקום גבוה מאפשרת לראות את הטוב השורה אף בתוך הרע. אולם, הפעולה הזאת, המתוארת על ידי העלייה לגג, והסתכלות ממנו למטה, מסוכנת, מכאן המצווה לעשות מעקה לגג.

ועשית מעקה לגגך, חסר כ"ה, ההפרש בין 'מעקה' (215) ל-'עמלק' (240) הוא 25: כ"ה, דברכת ישראל כ"ה תברכו, ומעקה עם כ"ה עמלק, שמתברר לקדושה ע"י המחיה, לא כמו שחשב בטעות שאול, שיתכן בירור אחר של עמלק. וככה תוכל להיות נפילה, וההבטחה של מחיית עמלק היא בנבואת משה, שנתנבא ג"כ ב'זה הדבר', בספרי (מטות פיסקא א) "זה הדבר. מגיד שכשם שנתנבא משה ב'כה אמר', כך נתנבא נביאי ב'כה אמר'. ומוסיף עליהם 'זה הדבר'. פה עמוד עמדי, ולא נופל כבלעם, דברים אלה מקורם בספרי ברכה (פיסקא טז): "ולא קם נביא בישראל כמשה". אבל באומות קם. ואיזה? זה בלעם בן בעור, אלא יש הפרש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם... משה לא היה מדבר עמו עד שהוא עומד שנאמר: 'זאתה פה עמוד עמדי' ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל שנאמר: 'מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים' (במדבר כד, ד). "מקור הקללה, שצ"ח קללות מיעטו את הק' של עמלק ממנו, והעמידוהו על ב', צ"ח ה'קללות' שבתוכחה במשנה תורה מיעטו את הקללות הכלולות בעמלק. הק' של עמלק, מייצגת מאה קללות, נתמעטו ונשארו שנים, במילים אחרות הק' הפכה ל'ב', ו'עמלק' הפך ל'בלעם'. עלינו לנתח את 'בלעם' גם בצורה אחרת: 'בלעם'. ניתוח זה מציין את סופו: ונתבלע לגמרי במי"ם, דהיינו מיא דבליעי (בכורות ט ע"ב). דברים אלה מחזירים אותנו שוב לבלועי קרח. בתיאוריו של רבה בר בר חנה (בבא בתרא עד ע"א): "אל תא אחוי לך בלועי דקרח, חזאי תרי ביזעי והוו קא מפקי קוטרא שקל גבבא דעמרא ואמשינה במיא ודעציתה בראשה דרומחא ועייליה התם וכי אפיק הוה איחרך איחרוכי אמר לי אצית מאי שמעת ושמעית דהוו אמרין משה ותורתו אמת והן בדאין אמר לי כל תלתין יומי מהדר להו גיהנם להכא כבשר בקלחת ואמרי הכי משה ותורתו אמת והן בדאין". רבה בר בר חנה לקח גיזות צמר ושראם במים, ואע"פ ששרויין היו במים, יצאו חרוכים. המים הבולעים הם כנראה מי החסד הבולעים את כל הרע,

מהצד האחד ראינו את 'עמלק' ההופך 'בלעם'. מהצד השני בקדושה מתרחש תהליך שונה. וישראל עושה מעמלק מעקה לכ"ה, ג' ברכות הכלולות בכ"ב אותיות דב"כ (דברכת כהנים). ונעשה הכל שומר לפרי, ע"כ אין פחד מכל פגע, שזהו 'שכרו דודים', שכור, במעלה עליונה, כ"ו שקיו דאילנא מלגאו, שנותן כח לש"ר. הרצי"ה הפנה אותנו להקדמה של ה'תיקוני זוהר', בה למדנו שהשם המפורש - הוא שקיו דאילנא. 'כ"ו' מציין את השם המפורש. פסוק זה מביאנו על פי המדרש (במדבר רבה יג, ב) אל שתיית היין המשומר

באחרית הימים: "עתיד הקב" להשקותם יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית... אכלו רעים אלו בעלי מצות שתו ושכרו דודים אלו חכמי תורה". גם בפסוק שבשיר השירים: 'שכרו' מציין את הפנימיות המשקה את האילן. במקרה זה ה'כ"ו' משקה את ה'ש"ר'. ש"ר בגימטריא 500, כלומר ת"ק, ת"ק, æ דמהלך עץ החיים ת"ק שנה, ס"ת דראש בטן גויה, על פי ספר יצירה, שלוש אמות, אותיות אמ"ש מיוצגות בנפש על ידי ראש, בטן, גויה. נסדר עתה שלוש מילים אלו, זו מתחת לזו, כך שהן יוצרות ריבוע, המתאים לעשר הספירות:

כ	ח	ב	ר	א	ש
ח	ג	ת	ב	ט	ן
נ	ה	י	ג	ו	ה

סופי התיבות הן 'שנה', כלומר הזמן: מה שיעשה הזמן בחינת שנה, לא יעשה השכל. ראשי התיבות יוצרות את המלה 'רבג', בסכול אותיות 'גבר', וגבר הפוך שורש הגבורה מתמתק בסופו ע"י כח הפנימי, אור ד' דפנימיות רב"ג, כלומר אותיות א-ט-ו-י בריבוע שלנו גי' כ"ו.

ראש-בטן-גויה יוצרות את כל הקומה כולה, את הספירות כולן, ואת המציאות כולה עושה שלום ובורא את הכל, דקרינן שאנו קורים ומשנים בזה מהא דכתיב רע את הפסוק בישעיה 'בורא את הרע' לישנא מעליא.

עתה יכולים אנו לחזור ולסיים את דרשת הפורים. ניתחנו את האותיות "א-י-ה" המצויות במילים 'הסתר אסתיר'. נותרנו עתה עם ב' פעמים 'סתר': וב' סתר דהסתר אסתיר, (פעמיים סתר = 660, כלומר 1320 = אלף ש"ך) אלף ש"ך, ש"ך ניצוצין דגבורות מתמתקין באלף, הקטן יהיה לאלף. כך למשל שם אדנו"ת, נוצר מתוך מיזוג של שני מרכיבים: א-דני, דני = דינ. לדין מתווספת האל"ף, המביאה אותנו אל שם 'א-היה', כלומר על הרחמים הגמורים, הממתקים את כל הניצוצות של הגבורה. המספר 'אלף' או האות 'אל"ף', מתקשרות אל הכתר, החסד המוחלט ובו מתמקמין ש"ך ניצוצות הגבורה. וה'קטן' תוצאת הצמצום, יהיה לאל"ף, ומתוך כך יתגלה הטוב המוסתר בתופעות הרע.

זהו התיקון העומד ביסוד דרשת הפורים של הרב. התיקון יגיע על ידי גילוי הפנימיות המסתתרת מתחת למה שנראה באופן שטחי כנשלט על ידי החטא, או על ידי הדין. האור הפנימי הוא ימתיק את המציאות. השיכרות מסמלת כיוון זה. השיכרות מביאה לידי קריסת ההגנות שבאדם. כפי שהוא מלמד אותנו בקטע נוסף על פורים (עמ' תמא), עלינו להבין "שעיקר

איסור השיכרות הוא, מפני שבהסתלק הדרכת כח השכל יש לחוש לפנית רצונו של אדם לרע ותועבה ח"ו. לעומת זאת, פורים מלמדנו על "איש ישראל המחזיק בתורת ד', רצון אמיתי לבחור בתורה ובדרכיה, ועל כן מראים שאפילו בשיכרותם אינו סר מדרך ד', מפני שפנימיות רצונו הוא פונה לטוב, ובקרבת אלוקים אך טוב לישראל.

זאת שתיית הקודש המסמלת את הקירבה לאלוקים.